

УДК 911.3:81:39(477)

ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Р. Лозинський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Досліджено переписні джерела етнолінгвістичного дослідження території України. Проаналізовано формулювання мовних питань у програмах переписів населення, територіальний масштаб розробки матеріалів про мову населення та ступінь їхнього оприлюднення, поєднання етнолінгвістичної інформації з іншими демографічними показниками.

Ключові слова: перепис населення, мовний склад населення, етнолінгвістичне дослідження, рідна мова, розмовна мова.

Етнолінгвістичний напрям в етнічній географії є одним з традиційних і найплідніших на наукові досягнення. Адже мову, поряд із етнічною самосвідомістю, науковці зачисляють до найважливіших критеріїв етнічності людини. В Україні етнолінгвістична проблематика також не втрачає актуальності, оскільки у державі є низка мовних проблем загальнодержавного рівня, зокрема проблема мовної русифікації українців, яку за 13 років незалежності подолати не вдалося. Вирішенню мовних проблем України сприятиме дослідження мовної структури населення держави на підставі достовірних джерел наукової інформації.

В етнічній географії одним із головних джерел інформації є науково організовані переписи населення, програми проведення яких зазвичай охоплюють питання про мову жителів країни. Та оскільки територія України в минулому належала до складу різних держав, то переписи населення окремих регіонів відбувалися у різні періоди та за різними програмами й методиками. Так само й формулювання питання про мову мало суттєві відмінності, що впливало на результати переписів. Тому існує проблема узагальнення та узгодження переписних джерел етнолінгвістичного дослідження території України.

Статистичні джерела етнолінгвістичного дослідження території України можна дослідити на підставі таких матеріалів. По-перше, це офіційні нормативні акти, які розробляють та затверджують центральні органи державної влади, відповідальні за організацію та проведення переписів. Цими нормативними актами визначено методики проведення та програми переписів, формулювання питань, передбачених програмами, та пояснення до тих питань, з відповідями на які у населення можуть виникнути труднощі. Перші нормативні акти щодо організації та проведення перепису видають ще за декілька років до офіційної дати його проведення. Наприклад, перед проведенням першого Всеукраїнського перепису населення (грудень 2001 р.), у грудні 1999 р. наказом Державного комітету статистики України було затверджено його програму, а в лютому 2001 р. – інструкцію щодо проведення та заповнення переписної документації [11, 12].

Друга група джерел – це статистичні довідники, які видають за підсумками проведення переписів населення. Зазвичай ці довідники групують за певною тематикою. Відомості про мовну структуру населення найчастіше наводять разом з матеріалами про національність. Повнота оприлюднення етнолінгвістичних матеріалів переписів населення, зокрема, їхній територіальний розріз, визначені програмами публікації матеріалів переписів, які щодо різних років мають суттєві відмінності. Крім власне статистичної інформації, у статистичних довідниках часто наводять коментарі до тих чи інших показників. У коментарях відображають найважливіші тенденції щодо зміни показників за міжпереписний період, зазначають виявлені під час проведення перепису мінімуми та максимуми показника, труднощі, що виникли в опитуванні населення тощо.

Третя група джерел – це наукові публікації з питань теорії та історії організації переписів населення, а також бібліографічні довідники про статистичні публікації за підсумками переписів. Особлива важливість джерел цього типу полягає в тому, що у них порівнюють програми переписів та формулювання питань. Завдяки цьому можливе науково коректне зіставлення матеріалів переписів різних років. Адже дуже часто науковці, порівнюючи результати переписів населення різних років, роблять хибні висновки, оскільки не враховують таких статистичних нюансів, як зміна категорії населення, для якої розроблено той чи інший показник, зміна у формулюванні питання тощо. Є доволі значна за обсягом література, у якій досліджено історію, теорію та методологію проведення переписів населення території України – австрійських, польських, російських, радянських [2, 6, 10, 15, 17].

Наведені вище три групи джерел стали основою написання статті. У них з різним ступенем деталізації проаналізовано мовні показники, їхній зв'язок з іншими статистичними демографічними показниками, публікацію підсумків переписів населення тощо. Однак зазначені вище джерела здебільшого присвячені окремим переписам чи історичним періодам. Цілісного дослідження переписних джерел етнолінгвістичного дослідження території України немає. Одна з небагатьох спроб порівняльного дослідження статистичних джерел етнолінгвістичного дослідження зроблена в колективній монографії російських соціологів “Етносоціологія: цели, методы и некоторые результаты исследования”, яка з'явилася у першій половині 80-х років [1. С. 27–47]. У ній доволі детально схарактеризовано показники етнічності (національність, мова) російського (1897) та радянських переписів населення. Та оскільки книгу писали за матеріалами переписів Росії та СРСР, то в ній немає інформації про мовні показники в переписах населення, які проводили на заході України, на території, яка до 1939 р. не належала до складу СРСР.

Ми мали на меті дослідити наявність та обсяг переписних джерел етнолінгвістичного дослідження території України, зокрема проаналізувати формулювання мовних питань у переписах населення території України, територіальний масштаб розробки матеріалів про мову населення та ступінь їхнього оприлюднення, поєднання етнолінгвістичної інформації з іншими статистичними показниками.

Програми переписів населення найчастіше охоплюють такі показники мовної структури населення: рідна мова; розмовна мова, мова грамотності. Крім того, складають статистичні таблиці, у яких зазначені вище показники поєднують з показниками національності, віровизнання, соціально-професійного складу населення та ін. Щоб визначити мову людини, перед проведенням перепису складають спеціальний словник мов, у якому їх зазвичай групують відповідно до лінгвістичної класифікації за мовною спорідненістю на мовні сім'ї та групи.

Найчастіше в програми переписів уводять показник рідної мови населення. Рідна мова – це перша мова людини, засвоєна нею в дитинстві, “мова колиски”, або мова матері [5. С. 372]. Рідну мову вважають однією з головних ознак етнічної належності. За значенням вона поступається тільки етнічній самосвідомості. Якщо ці показники у людини не збігаються, то це свідчить, що відбуваються процеси мовної асиміляції.

Ще один показник – розмовна мова. Розмовна мова – це мова, яку людина використовує у повсякденному спілкуванні. У середовищі українських етнодемографів склалася традиція негативного ставлення до цього показника. Річ у тім, що наприкінці ХІХ–на початку ХХ ст. використання показника розмовної мови у переписах населення сприяло фальсифікації етнічної ситуації на частині території України, яка належала до складу Австро-Угорщини. Скажімо, оскільки значна частина українців Галичини в переписах розмовною мовою називала не українську а польську, то деякі шовіністично налаштовані польські науковці зачисляли до складу польської етнічної території значні за площею українські етнічні землі. Так само чинили деякі угорські історики щодо українського Закарпаття, румунські – щодо української Північної Буковини.

Однак потрібно зазначити, що показник розмовної мови мовну ситуацію, що склалася на конкретній території, загалом відображає достовірніше, ніж показник рідної мови. Рідна мова у людини зазвичай асоціюється з національністю, цьому сприяє також те, що питання про національність та рідну мову в переписах, як звичайно, розміщені одне за одним. Тому населення часто називає рідною мовою мову власної національності, хоча насправді може її майже не використовувати. Про вади показника рідної мови засвідчує ситуація, яка склалася сьогодні на сході та півдні України. За матеріалами переписів населення, попри високий ступінь мовної асиміляції українців цих регіонів, більшість з них рідною мовою називають усе ж таки українську, оскільки це їхня перша, материнська мова. Проте, як відомо, ці регіони майже суцільно російськомовні, українські мовні середовища там є хіба що у сільській місцевості. Реальний рівень та стадію русифікації східних і південних областей України можна було б виявити тільки тоді, коли б у переписах разом із питанням про рідну мову було питання про розмовну мову населення.

Інші, окрім рідної та розмовної мови, мовні критерії у програмах переписів населення трапляються зрідка. Їхня поява найчастіше зумовлена місцевими особливостями розвитку мовної ситуації. Наприклад, питання про мову грамотності може з'явитися в програмі перепису населення регіону, який є (чи був у недалекому минулому) колонією іншої держави, й освіти в ньому надавали мовою титульного етносу. Питання про другу мову (чи інші мови), якими людина володіє, можна вводити у регіонах зі складною мовною етнічною ситуацією, у яких відбуваються інтенсивні міжетнічні контакти.

Ранні статистичні матеріали про мовну структуру населення України маємо для території Галичини, Буковини та Закарпаття. Як відомо, до 1918 р. ці регіони належали до складу Австро-Угорщини. А в програми австро-угорських переписів населення мовний критерій уперше введено ще 1880 р. Мову населення визначали також усі наступні австро-угорські переписи: 1890, 1900 та 1910 рр.

Австро-угорські переписи визначали рідну (материнську) мову населення. Однак формулювання питання про мову було настільки нечітким, що фактично реєстрували розмовну мову. Матеріали австро-угорських переписів населення про мовний склад жителів Галичини, Буковини та Закарпаття мають декілька суттєвих вад. Наприклад, за ними не можливо визначити мовних ознак єврейського населення, яке становило значну

частину жителів названих вище українських регіонів (зокрема у містах), оскільки у переліку мов, які реєструвалися переписами, не було ні іврити (давньої єврейської мови), ні ідишу (побутової та літературної мови євреїв Центральної та Східної Європи, що виникла на основі одного з діалектів німецької мови у X–XIV ст.). Іншою суттєвою вадою австро-угорських переписів населення є те, що під час опрацювання їхніх матеріалів не складали таблиць, які б поєднували різні ознаки (наприклад, мову та віровизнання). Майже всі статистичні показники розробляли окремо.

Матеріали переписів населення найповніше друкували у офіційних статистичних виданнях Австро-Угорщини німецькою мовою. Зокрема, для провінцій австрійської частини Австро-Угорщини за результатами кожного перепису населення видавали статистичні довідники (“*Gemeindelexikon*”), в яких наводили відомості про віру та мову жителів кожного населеного пункту. Однак в Україні є тільки статистичні довідники за 1900 р. Вони зберігаються у Львові, у відділі рукописів бібліотеки імені В. Стефаника [22]. Крім того, з огляду на початок Першої світової війни так і не було опубліковано зазначених вище статистичних довідників за підсумками перепису населення 1910 р.

Найважливіші статистичні відомості щодо Галичини передруковували польською мовою у Львові в місцевих статистичних виданнях Крайового статистичного бюро (діяло з 1873 р.). Зокрема, матеріали австрійських переписів доволі повно опубліковані в таких виданнях, як “*Rocznik (згодом Podręcznik) Statystyki Galicyi*”, “*Rocznik Statystyki przemysłu i handlu krajowego*” (обидва за редакцією Т. Рутовського) та “*Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*” (за редакцією Т. Пілата) [24–27]. Статистичні матеріали про мовний склад населення Буковини публікували німецькою мовою у статистичних періодичних виданнях у Чернівцях, Закарпаття – угорською мовою в угорських статистичних виданнях, що виходили в Будапешті. Українською мовою матеріали австро-угорських переписів про мову населення майже не оприлюднювали. Тільки іноді вони наведені в етнодемографічних дослідженнях українських науковців того часу. У місцевих статистичних виданнях відомості про мовний склад населення здебільшого відображені у розрізі повітів.

Можливість визначити мовний склад населення українських земель, що належали до складу Російської імперії, вперше з’явилася наприкінці XIX ст., після того, як 1897 р. проведено Перший всезагальний перепис населення Російської імперії. Під час перепису 1897 р. визначали рідну мову населення (записували мову, яку сам опитуваний уважав рідною мовою) та мову грамотності. Згодом підсумки перепису 1897 р. за мовним критерієм неодноразово використовували науковці для дослідження етнічного складу населення імперії.

Матеріали перепису оприлюднені у багатотомному статистичному виданні [16]. Мовний склад жителів імперії визначено в розрізі губерній, повітів, міського та сільського населення. Крім того, складали таблиці, у яких показник рідної мови поєднували з такими статистичними показниками: релігійний склад населення; розподіл зайнятого населення за галузями господарства; суспільний стан (“*сословие*”); грамотність і вік; сімейний стан; фізичні та психологічні вади. Однак здебільшого ці таблиці розробляли в розрізі губерній та для найбільших міст.

У період між світовими війнами українські етнічні землі належали до складу чотирьох держав: Радянського Союзу, Польщі, Румунії та Угорщини. На українських землях, що відійшли до складу Польщі (Галичина та Волинь), польська влада провела два переписи – у 1921 та 1931 рр. У програмі перепису 1921 р. мовного критерію не було. Перепис 1931 р. реєстрував рідну мову (*język ojczysty*) населення, причому, з

метою заниження кількості українців, у Галичині в переписних листах окремо виділяли українську та “руську” мови, а на Волині – українську та “тутешню”. За мовним критерієм результати перепису 1931 р. опубліковано в розрізі повітів (із виділенням окремо сільського й міського населення) та для найбільших (із населенням понад 20 тис. осіб) міст [21]. За підсумками перепису 1931 р. склали також таблиці, у яких показник рідної мови поєднували з показником віровизнання. Однак ці матеріали публікували тільки в розрізі воєводств (для всього населення, міського та сільського).

У міжвоєнний період на українських землях, що відійшли до складу Чехословаччини (Закарпаття) та Румунії (Північна Буковина), переписи населення проведено 1930 р. У програмах румунського та чехословацького переписів було питання про рідну мову населення. Матеріали переписів оприлюднювали у статистичних довідниках [20, 23].

На тих українських землях, де запроваджено більшовицьку владу, перший перепис населення відбувся ще наприкінці серпня 1920 р. За програмою перепису визначали рідну мову (“мову, якою говорить сім’я опитуваного, а в багатомовних сім’ях – мати”) населення та мову грамотності. Склали також таблиці, у яких показник рідної мови поєднували з показниками грамотності населення та віком. Перепис охопив тільки частину території України (Київська, Полтавська, Чернігівська, Миколаївська, Харківська, Кременчуцька, Одеська губернії), оскільки на час його проведення в деяких регіонах ще тривали військові дії. Матеріали перепису 1920 р. публікували 1922–1923 рр. у восьми випусках статистичного видання ЦСУ України “Статистика України” [18].

У березні 1923 р. на території Радянської України проведено ще один перепис населення, який охопив тільки міських жителів. Однак питання про мову населення в його програмі не було.

Наступний перепис населення відбувся 1926 р. В програмі цього перепису були питання про рідну мову та мову грамотності. Однак рідною мовою вважали ту, якою опитуваний найліпше володіє, або якою зазвичай говорить. Інакше кажучи, офіційне тлумачення показника “рідна мова” фактично зближувало його з показником “розмовна мова”. Нижньою межею територіального масштабу розробки матеріалів про рідну мову та мову грамотності були округи. Склали також таблиці “національність + рідна мова” та “національність + рідна мова + мова грамотності”. Як і матеріали перепису 1920 р., матеріали перепису 1926 р. оприлюднювали в тематичних збірниках статистичного видання ЦСУ України “Статистика України” [9].

У 30-х роках ХХ ст. проведено ще два переписи населення – у 1937 та 1939 рр. Результати перепису, який відбувся 6 січня 1937 р., вже у вересні цього ж року були оголошені дефектними та на тривалий період засекречені, оскільки за його підсумками виявлено суттєве сповільнення темпів збільшення кількості населення СРСР унаслідок голодомору 1932–1933 р. та масових репресій населення. У програмі перепису населення 1937 р. було питання про мову, однак без уточнень. Загальні матеріали перепису 1937 р. опубліковано тільки на початку 90-х років ХХ ст. [3].

У програмі перепису 1939 р. питання “рідна мова” тлумачено так: мова, яку сам опитуваний вважає рідною мовою. За підсумками перепису склали також таблиці, у яких показник мови поєднували з показником національності населення. До початку війни між Радянським Союзом та гітлерівською Німеччиною було оприлюднено тільки найбільш загальні підсумки перепису 1939 р. Дещо детальніше матеріали перепису 1939 р. опубліковано тільки на початку 90-х років ХХ ст. [4].

У повоєнний період перший перепис населення радянська влада провела лише 1959 р., тобто через 14 років після закінчення війни. Таке пізнє проведення перепису, на жаль, позбавляє можливості детально проаналізувати мовний склад населення України в перше повоєнне десятиліття, коли в ньому відбувалися докорінні зміни з огляду на зміни в етнічному складі населення. Наступні радянські переписи населення відбулися у 1970, 1979 і 1989 роках.

Усі чотири переписи реєстрували рідну мову опитуваного на засадах соціально-психологічного підходу (який вперше застосовано 1939 р.), тобто записували мову, яку сам опитуваний уважав рідною (що пов'язувало її з показником національності), а в тих випадках, коли йому було важко визначитися, – мову, якою він ліпше володіє чи якою користується в сім'ї, що зближувало рідну мову з поняттям розмовної мови. Від перепису 1970 р. реєстрували іншу мову з мов народів СРСР, якою опитуваний вільно володіє. Доповнення мовного питання питанням про другу мову дещо розширило можливості вивчення фактичного поширення мов. Розробка таблиць за другою мовою була аналогічною до таблиць рідної мови. Нижньою межею територіального масштабу розробки матеріалів стали міста та селища міського типу.

За матеріалами перепису 1959 р. розробляли таблиці, у яких поєднували показники національності та рідної мови. За матеріалами наступних переписів розробляли такі таблиці: національність + рідна мова, національність + друга мова, національність + рідна мова + вік, національність + друга мова + вік. Проте всі перераховані матеріали розробляли тільки в розрізі областей та для обласних центрів і окремих інших найбільших міст. Окремо за статтю і типом поселення (міське та сільське населення) розробляли майже всю згадувану інформацію.

Чи не найважливіша риса всіх радянських переписів та, що, з одного боку, програма їхнього проведення була доволі широкою й охоплювала розробку великої кількості статистичних таблиць, а з іншого, – лише мізерну частку отриманої статистичної інформації оприлюднювали. Результати давніших радянських переписів за рідною мовою широко публікували тільки в розрізі областей [7, 8, 19]. Дещо розширені відомості про мовний склад населення областей та обласних центрів видавали дуже малим тиражем із поміткою “для службового користування” й поширювали по деяких державних установах. Найповніші результати переписів зберігаються нині частково в центральному та обласних державних архівах (головно це деякі матеріали за 1959 та 1970 рр.), частково – в обласних статистичних управліннях (у відділах демографічної статистики та архівах статистичних управлінь).

Результати перепису 1989 р. оприлюднені ширше. На початку 90-х років видано двотомний довідник про національний склад та мову населення України [13]. Етнолінгвістичну інформацію наводили також у статистичних довідниках, що їх друкували місцеві статистичні управління. Проте наклад майже усіх цих видань надзвичайно малий, а багато матеріалів мовної статистики досі не опубліковано.

У першій половині грудня 2001 р. в Україні нарешті відбувся черговий перепис населення, перший в історії незалежної держави. Він відобразив етнолінгвістичну ситуацію, в умовах якої Україна ввійшла у нове тисячоліття, зафіксував зміни, що відбулися в населенні країни впродовж останнього десятиліття ХХ ст.

Методика проведення першого Всеукраїнського перепису доволі суттєво відрізнялася від методики проведення попереднього радянського перепису 1989 р. Наприклад, у програму перепису було введено поняття домогосподарства. Деталізовано питання умов проживання населення та наявності земельних ділянок. Ці нововведення

наблизили програму Всеукраїнського перепису населення до програм переписів західноєвропейських країн, у яких зазвичай звертають особливу увагу на облік наявності нерухомого майна в населення. Докорінних змін зазнали також показники, що характеризують економічний стан людини, зокрема, питання про джерела засобів існування людини та зайнятість.

Однак критерії мови у програмі Всеукраїнського перепису значних змін не зазнали. Як і в 1989 р., у грудні 2001 р. визначали рідну мову населення. Тільки замість політично вже застарілого та ідеологічно недоцільного критерію другої мови з мов народів СРСР, якою людина вільно володіє, реєстрували іншу мову, якою людина володіє. Перелічені критерії, як і в 1989 р., визначали для постійного населення.

У відповідь на запитання про рідну мову записували назву мови, яку сам респондент уважав рідною, тобто, як і в радянських переписах населення, за основу визначення мови було взято соціально-психологічний підхід, який ґрунтується на мовній самосвідомості населення. Якщо опитуваному було важко назвати будь-яку мову рідною, то записували мову, якою він найліпше володіє або якою звичайно користується в побуті. Рідну мову дітей, які ще не вміють говорити, та інших малолітніх дітей визначали батьки. Якщо батькам було важко визначити рідну мову дитини, то записували мову, якою звичайно розмовляють удома. Якщо рідною мовою людини є не українська, вона повинна відповісти чи володіє вільно українською мовою. Особам, які вільно володіють іншою мовою, тобто які вміють читати, писати та вільно розмовляти або тільки вільно розмовляти іншою мовою, записували назву цієї мови. Якщо респондент, крім рідної мови, вільно володіє трьома і більше мовами, то записували тільки ту з них, якою він володіє найліпше.

У 2003 р., відповідно до програми публікації матеріалів Всеукраїнського перепису 2001 р., видано статистичний довідник про національний склад та мову населення України [14]. Однак інформацію про мову населення у ньому наведено загалом по Україні та в розрізі областей. У статистичних довідниках, які видають обласні статистичні управління, відомості про мовний склад населення найчастіше наводять у розрізі районів та для міст обласного підпорядкування.

Отже, мовні показники в програмах переписів населення, проведених на території України, вперше з'явилися наприкінці XIX ст. У XX ст. мовні питання були в програмах майже всіх переписів населення, незалежно від країни, до складу якої належала та чи інша частина української території. Переписи найчастіше визначали рідну мову населення. Інформація про мову населення, яку розробляли та оприлюднювали за підсумками переписів населення, здебільшого доволі детальна. Зазвичай основою для розробки матеріалів був адміністративний район (повіт, округ). Майже у всіх переписах населення є окремо матеріали про мовний склад міського та сільського населення. Крім того, за підсумками більшості переписів населення маємо відомості про мовний склад населення окремих міських поселень (або принаймні найбільших з них), іноді – про мовний склад сільських населених пунктів. Переписна інформація про мовний склад населення зазвичай поєднана з інформацією про національний склад (в деяких довоєнних переписах – з інформацією про віровизнання) населення. Наявна переписна інформація дає змогу доволі детально простежити мовну ситуацію та етнолінгвістичні процеси в Україні (загалом у державі, в окремих регіонах, серед окремих етнічних груп, у міському та сільському населенні) впродовж майже всього XX ст. Є змога дослідити генезис головних мовних проблем сучасної України, вплив на їхнє формування та розвиток різноманітних суспільних факторів, простежити тенденції їхнього розвитку.

---

1. Арутюнян Ю.В., Дробижнева Л.М., Кондратьев В.С., Сусоколов А.А. Этносоциология: цели, методы, некоторые результаты исследования. – М., 1984.
2. Воробьев Н. А. Всесоюзная перепись населения 1926 г. – М., 1957.
3. Всесоюзная перепись населения 1937 года. Краткие итоги. – М., 1992.
4. Всесоюзная перепись населения 1939 года. Основные итоги. – М., 1992.
5. Демографический энциклопедический словарь / Редкол.: Валентей Д. И. (гл. ред.) и др. – М., 1985.
6. Дністрянський С. Національна статистика // Студії з поля суспільних наук і статистики / За ред. М. Грушевського. – Львів, 1909–1910. – Т. 1–2.
7. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 г. Украинская ССР. – М., 1963.
8. Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г. – Т. 4. Национальный состав населения СССР, союзных и автономных республик, краев, областей и национальных округов. – М., 1973.
9. Короткі підсумки перепису населення України 17 грудня 1926 р. // Статистика України. Серія 1. Демографія. Т. 5. Вип. 2. № 124. – Харків, 1928.
10. Машихин Е. А., Симчера В. М. Статистические публикации в СССР. – М., 1975.
11. Наказ Державного комітету статистики України № 431 від 30 грудня 1999 р. “Про затвердження Програми Всеукраїнського перепису населення 2001 року” // www.ukrstat.gov.ua.
12. Наказ Державного комітету статистики України № 341 від 31 липня 2001 р. “Про затвердження Інструкції щодо проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 року і заповнення переписної документації” // www.ukrstat.gov.ua
13. Национальный склад населения Украины (за данными Всесоюзного перепису населения 1989 року). У 2 ч. – К., 1991–1992.
14. Национальный склад населения Украины та його мовні ознаки. – К., 2003.
15. Павлов Г. А. Советские переписи населения (1920–1959) // Советская статистика за полвека (1917–1967 гг.). – М., 1972.
16. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – СПб., 1899–1904.
17. Подъячих П. Г. Всесоюзная перепись населения 1939 г. – М., 1957.
18. Статистика України. Серія 1. Демографія. Т. 1. – Вип. 1–7 (№ 6, 9–10, 12, 16, 19, 22, 20). – Харків, 1922–1923.
19. Численность и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 года. – М., 1985.
20. Československá statistiká, Svazek 98. Řada VI. Díl 1. – Praha, 1934.
21. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.12.1931. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: Miasto Lwów. – W., 1937 (Z. 58); W-wo Stanisławowskie. – W., 1938 (Z. 65); W-wo Lwowskie bez miasta Lwowa. – W., 1937 (Z. 68); W-wo Wołyńskie. – W., 1938 (Z. 70); W-wo Tarnopolskie. – W., 1938 (Z. 78); W-wo Poleskie. – W., 1938 (Z. 87).
22. Gemeindelexikon der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder: Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1900 / Herausgegeben von der Statistischen Zentral-Kommission. – Bd. 12: Galizien. – Wien, 1907; Bd. 13: Bukowina. – Wien, 1907.
23. Institut central de statistică. Fecensământul al populației României din 29 decem. 1930. Vol. II. Neam, limba maternă, religie. – București, 1933.
24. Podręcznik Statystyki Galicyi. – Rok V–IX. – Lwów, 1898–1913.
25. Rocznik Statystyki Galicyi. – Rok I–IV. – Lwów, 1886–1898.
26. Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego. – Z. 1–14. – Lwów, 1878–1912.
27. Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych wydane przez Krajowe biuro statystyczne pod redakcją T. Pilata. – R. 1–8; T. 9–25. – Lwów, 1874–1918.

**CENSUS AS SOURCE OF ETHNOLINGUISTIC STUDY
OF TERRITORY OF UKRAINE**

R. Lozynsky

*Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko Str., 41, Lviv, UA – 79000, Ukraine*

The author of the article describes the statistic sources of ethnolinguistic study of territory of Ukraine. Have been analyzed defining the questions about language in programs a census, territorial scale of material about language of population and degree of their publication.

Key words: census, ethnolinguistic study, native language, colloquial language.

Стаття надійшла до редколегії 2.04.2004
Прийнята до друку 15.04.2004